

Svako navodno pravo na intervenciju na koje se neka država poziva u svoju korist, ma kakvi bili politički i ideološki motivi da bi se opravdalo na kraju se svodi na politiku sile i na pravo jačeg prema slabijem

dr. v. đ.
degan

ujedinjene nacije i sprečavanje agresije

U našem članku, objavljenom u broju 2/69. ovog časopisa pod naslovom -- »Agresija i međunarodno pravo«,¹ opisali smo evoluciju pravnih pravila o osiguranju mira i sprečavanju agresije, koja je dovela do potpisivanja Povelje Ujedinjenih nacija, u zgradi Opere u San Francisku, 26. juna 1945.

Sistem osiguranja mira prema Povelji zasnovan je na zajedničkoj akciji i suglasnosti pet velikih sila, koje su u isto vrijeme stalne članice Vijeća sigurnosti. Već kod stvaranja Ujedinjenih nacija bilo je jasno da će Organizacija biti neefikasna u svim slučajevima kada bi neka od tih sila — Sjedinjene Države, Sovjetski Savez, Velika Britanija, Kina ili Francuska, izvršila akt agresije neposredno, ili ako bi neka druga zemlja izvršila agresiju uz odobrenje ili podršku neke od tih velikih sila.

Nade koje su polagane u ovaj sistem kolektivne sigurnosti, da će velike sile nastaviti svoju suradnju kao u doba proteklog rata, bile su pokopane već u momentu stavljanja potpisa na Povelju, jer su već onda zapadne sile na jednoj strani i Sovjetski Savez na drugoj, bili veoma razjedinjeni. Ovo razmimoilaženje dovelo je nakon rata do stvaranja vojnih blokova i do hladnog rata.

¹ Dr V. Đ. Degán: »Agresija i međunarodno pravo«, Pregled, broj 2/69, str. 157—181, Sarajevo.

Uporedo s tim, u 1950. godini nakon izbijanja korejskog rata, učinjeni su naporima da se sistem kolektivne sigurnosti Ujedinjenih nacija nadopuni i usavrši, kako bi Organizacija bila efikasna čak i u slučaju agresije neke velike sile ili njene štićenice. Rezolucijom *Ujedinjeni za mir*, predviđeno je da će u slučaju neefikasnosti Vijeća sigurnosti, Generalna skupština preuzeti njegovu funkciju i odgovornost, te da će u slučaju narušenja mira ili agresije ona putem preporuka moći povesti čak i oružanu akciju kako bi se mir ponovo uspostavio.

Kako ćemo u toku daljeg izlaganja vidjeti, postupak iz te rezolucije pokazao se efikasnim u slučaju Suecke krize i Bizerte, a bio je potpuno neefikasan u slučaju Mađarske. U slučaju Konga bio je djelimično efikasan sa veoma zakašnjelim učinkom. Kongoanska kriza veoma je zaoštrila problem finansiranja oružanih akcija, koje ta rezolucija nije riješila. Pošto su sve zemlje, koje rezoluciju *Ujedinjeni za mir* smatraju nelegalnom, odbile da snose svoj udio u snošenju troškova oružane akcije u Kongu, koja je bila veoma skupa, Ujedinjene nacije su došle u 1964. godini na rub finansijske propasti. Ta situacija nekako je sanirana, ali je ostalo pravilo da sve slične akcije prema toj rezoluciji ubuduće treba da se finansiraju iz dobrovoljnih priloga zemalja članica i drugih. To je dovelo do neefikasnosti mehanizma sprečavanja agresije prema rezoluciji *Ujedinjeni za mir*, jer je na taj način onemogućena neposredna i automatska akcija protiv bilo koga agresora, a to je bilo upravo u interesu velikih sila koje su ponovo zadobile stvarnu kontrolu nad Ujedinjenim nacijama. Čak ako se sredstva za neku takvu akciju i osiguraju, za to je potrebno znatno vremena, što potencijalnog agresora može samo ohrabriti za neku brzu akciju, kakva se dogodila 1967. godine na Bliskom istoku.

Cilj ovog prikaza jeste da na konkretnim primjerima narušenja mira i otvorene agresije, do kojih je došlo nakon stupanja na snagu Povelje do danas, pokaže evoluciju mehanizma za očuvanje mira i sprečavanje agresije Ujedinjenih nacija, te njegovu efikasnost. Tu nećemo navoditi primjere građanskih ratova i oslobodilačkih pokreta u pojedinim zemljama, poput onih u Grčkoj, Kini, Kašmiru, Hajderabadu, Alžiru, Tibetu, Indokini, Angoli, Mozambiku, Bijafri i drugih,² koji su također bili česti nakon drugog svjetskog rata. Ograničit ćemo se na primjere ratova do kojih je došlo putem agresije neke strane sile (osim one kolonijalne). Na njima ćemo vidjeti kako je autoritet Ujedinjenih nacija rastao i padao, da bi danas dostigao najnižu tačku.

1. INDONESIA. Iz Lingadžali sporazuma, sklopljenog između Nizozemske i Indonezije u martu 1947. u Bataviji (danas Džakarti), može

² Opća pravna pravila o zabrani agresivnog rata, kao i sistem očuvanja mira iz glave VII Povelje, ne odnose se na građanske i oslobodilačke ratove i ne predviđaju intervenciju Ujedinjenih nacija u takvim slučajevima, osim ako međunarodni mir nije ugrožen. Međutim, mnoge odredbe Povelje na najsvečaniji način proklamiraju pravo naroda na samoopredjeljenje, te druga ljudska prava, što sve pravno isključuje hegemoniju jedne sile u odnosu na drugu, te kolonijalizam.

se zaključiti da je Nizozemska svoju bivšu koloniju priznala kao državu. U to vrijeme priznavale su je još Indija, Australija i neke druge zemlje.

Jula 1947. Australija i Indija skrenule su pažnju Vijeću sigurnosti na oružani sukob na Javi i Sumatri između Nizozemske i Republike Indonezije. Vijeće sigurnosti zatražilo je rezolucijom od 1. avgusta 1947. od obadviju strana da odmah prekinu sa neprijateljstvima, te da pristupe arbitraži ili nekom drugom mirnom načinu rješavanja njihovog spora. Iako se Vijeće sigurnosti u ovoj rezoluciji nije izjasnilo o tome da li postoji akt agresije, po našem mišljenju akcija oružanih snaga Kraljevine Nizozemske nije bila u skladu s obavezama te zemlje iz Povelje Ujedinjenih nacija o uzdržavanju od prijetnje silom i upotrebe sile.

Nakon te rezolucije započela je akcija mirenja putem Vijeća sigurnosti, ali u januaru 1949. neprijateljstva su bila nastavljena. Nakon novih napora Vijeća sigurnosti i direktnih pregovora sklopljena je personalna unija između Nizozemske i Indonezije, koja je bila raskinuta u 1954. godini.

2. PALESTINA. Dana 29. novembra 1947. Generalna skupština je usvojila rezoluciju kojom se predviđa podjela ove britanske mandatne teritorije na dva dijela, od kojih bi jedan pripao Arapima, a drugi Jevrejima. Dana 15. maja 1948. Britanija je u jeku građanskog rata u toj zemlji objavila da je njen mandat nad Palestinom prestao. Sljedećeg dana proglašena je država Izrael, koju su odmah nakog toga Sjedinjene Države priznale *de facto*, a Sovjetski Savez *de jure*. Okolne arapske države bile su veoma neprijateljski raspoložene prema podjeli Palestine i na proglašenje države Izrael odgovorile su vojnom akcijom, te su njihove trupe ušle na teritoriju te zemlje. Radilo se o Egiptu, Transjordaniji, Siriji i Libanu.

Iako te arapske zemlje nisu priznale državu Izrael, što nisu učinile još ni do danas, njihova akcija nije bila u skladu s njihovim obavezama iz Povelje. U toku neprijateljstava koja su uslijedila, Vijeće sigurnosti rezolucijom od 15. jula 1948. objavilo je da situacija u Palestini predstavlja prijetnju miru, zatim je naložilo bezuslovan prekid neprijateljstava u Jerusalemu u roku od 24 sata, i izjavilo je da će svako odbijanje povinovanja toj odluci značiti narušenje mira. To je u stvari bila indirektna prijetnja da bi Ujedinjene nacije mogle poslati trupe u tu zemlju da srede situaciju.

Obadvije strane pokorile su se ovoj odluci, ali prekid vatre nije dugo trajao i 19. oktobra Vijeće sigurnosti je naložilo ponovni prekid neprijateljstava. Napokon, u periodu između februara i jula 1949. na otoku Rodosu sklopljeno je pojedinačno primirje između Izraela i svake zaraćene države, što nije značilo da je ratno stanje prestalo, a još manje priznanje države Izrael. Ipak, Transjordanija je anektirala neokupirane

dijelove Palestine na desnoj obali rijeke Jordan i naziv te države promijenjen je u — Jordan. Egipat je anektirao Gazu, pustinjski djelić zemlje. Problem od oko milion arapskih izbjeglica, koji su ostali bez svoga doma, ostao je neriješen i oni od onda do danas žive razbacani u izbjegličkim logorima u velikoj bijedi.

3. KOREJA. Dana 25. juna 1950. oružane snage Sjeverne Koreje prešle su trideset i osmi uporednik i ušle su na teritoriju Južne Koreje. Istoga dana Vijeće sigurnosti, koje je odmah bilo sazvano, donijelo je rezoluciju kojom je konstatiralo da napad oružanih snaga Sjeverne Koreje »predstavlja narušenje mira«, zatražilo je hitan prekid neprijateljstava i pozvalo je vlasti Sjeverne Koreje da hitno povuku svoje trupe sjeverno do trideset i osmog uporednika. Vijeće sigurnosti pozvalo je sve države članice Ujedinjenih nacija »da pomognu Ujedinjene nacije« i »da se uzdrže od davanja pomoći Sjevernoj Koreji«. Ova rezolucija donesena je sa 9 potvrdnih glasova, niko nije glasao protiv, dok se Jugoslavija uzdržala. Sovjetski Savez u to vrijeme nije učestvovao u radu Vijeća sigurnosti u znak protesta što Narodna Republika Kina nije bila zastupljena u svjetskoj organizaciji.

Pošto se Vlada Sjeverne Koreje nije odazvala apelu Vijeća sigurnosti, nego je ubrzanim tempom nastavila sa prodiranjem na jug, taj organ Ujedinjenih nacija donio je 27. juna novu rezoluciju kojom je preporučio članovima Ujedinjenih nacija da pruže Republici Koreji »svu potrebnu pomoć za odbijanje agresora«. Za tu rezoluciju glasalo je 7 zemalja, Egipat i Indija su se uzdržale, dok je Jugoslavija glasala protiv. Napokon 7. jula nova rezolucija Vijeća sigurnosti pozvala je zemlje članice Ujedinjenih nacija da »svoje vojne snage i svu drugu pomoć stave na raspolaganje Ujedinjenoj komandi pod vodstvom Sjedinjenih Država«. Rezolucija je zatražila od Sjedinjenih Država da imenuju komandanta i ovlastila je upotrebu zastave Ujedinjenih nacija. Ova rezolucija donesena je sa 7 potvrdnih glasova, niko nije bio protiv, dok su se Jugoslavija, Egipat i Indija uzdržali. Te zemlje također nisu dale nikakvu pomoć u toj oružanoj akciji.

Nakon napredovanja trupa Sjeverne Koreje koje su do 4. avgusta zauzele sedam osmina teritorije Južne Koreje, uslijedila je ofanziva trupa Ujedinjenih nacija koje su došle do granica Kine. Potom su u pomoć Sjevernoj Koreji došli »dobrovoljci« iz Narodne Republike Kine, i nakon novih ofanziva front se konsolidirao oko trideset i osmog uporednika. Tome su uslijedili dugotrajni pregovori, koji su počeli u julu 1951, na kraju kojih je sklopljeno primirje 27. jula 1953.

4. GVATEMALA. Dana 19. jula 1954. Vlada Gvatemale objavila je da je njena zemlja žrtva agresivnog napada sa teritorija susjednih država Nikaragve i Hondurasa, uz podršku Sjedinjenih Država. Od Vijeća sigurnosti je zatražena hitna akcija za zaustavljanje agresora. Tadašnju vladu te zemlje pod vodstvom Jacoba Arbenza Guzmána, Sjedinjene

Države smatrale su — »komunističkom«. Invaziju Gvatemale poduzele su malobrojne bande, pretežno sastavljene od državljana te zemlje, pod vodstvom izbjeglog pukovnika Carlosa Castilla Armosa.

Vijeće sigurnosti na sjednici od 20. juna bilo je spriječeno vetom Sovjetskog Saveza da donese rezoluciju kojom bi se rješenje toga sukoba povjerilo Organizaciji američkih država. Ta regionalna organizacija bila je pod kontrolom Sjedinjenih Država i većina njenih članova podupirala je zbacivanje zakonite Vlade u Gvatemali. Ipak, Vijeće sigurnosti donijelo je jednoglasno rezoluciju kojom je zatražen prekid invazije, a od svih članova Ujedinjenih nacija zatraženo je da se uzdrže od davanja pomoći napadačima.

U nekoliko sljedećih dana Interamerička mirovna komisija poduzela je izvjesne korake za istraživanje situacije, no njen cilj je bio odugovlačenje bilo kakve konkretne akcije i davanje šansi agresiji da završi svoje djelo. Dana 25. juna Vijeće sigurnosti ponovo se sastalo, ali većina članova glasala je protiv stavljanja na dnevni red problema Gvatemale. Napokon 27. juna predsjednik Arbenz bio je prisiljen da podnese ostavku, invazione trupe ušle su u glavni grad Guatemala City, a novi šef države, pobunjeni pukovnik Castillo Armoso, zatražio je od Vijeća sigurnosti definitivno skidanje problema njegove zemlje s dnevnog reda ovog organa Ujedinjenih nacija.

Ovo je prvi slučaj gdje je Vijeće sigurnosti ostalo potpuno pasivno u odnosu na agresiju prema jednoj zemlji članici Ujedinjenih nacija. Većina u Vijeću sigurnosti, sastavljena od saveznika Sjedinjenih Država, hladno je posmatrala razvoj te agresije i cinički je glasala protiv njenog stavljanja na dnevni red toga organa. To je stvorilo veoma opasan presedan za budućnost akcija svjetske organizacije i opravdano je dovelo u sumnju njenu efikasnost.

5. SUEC. Nakon što je Egipatska vlada nacionalizirala Suecki kanal 26. jula 1956, u oktobru iste godine trupe Izraela, Britanije i Francuske dovele su kombiniranu vojnu akciju protiv Egipta, čija je svrha bila zaposjedanje Sueckog kanala i zbacivanje režima predsjednika Nasera. Nakon izbijanja agresije Vijeće sigurnosti sastalo se na hitno zasijedanje 30. oktobra, ali su Britanija i Francuska ulaganjem veta onemogućile akciju ovog organa. Na zahtjev Jugoslavije Generalna skupština sastala se 3. novembra na svoje prvo hitno izvanredno zasijedanje prema postupku iz rezolucije Ujedinjeni za mir. Svojim rezolucijama od 3, 4. i 7. novembra Skupština je zatražila od svih strana u sukobu prekid neprijateljstava, zatim povlačenje invazivnih trupa, te čišćenje i ponovno otvaranje Sueckog kanala.

S obzirom da Generalna skupština prema rezoluciji Ujedinjeni za mir i prema Povelji nije bila ovlaštena da nalaže sankcije protiv agresora, što je moglo učiniti samo Vijeće sigurnosti, ona je ustanovila vojne

snage pod nazivom — *United Nations Emergency Forces* (skraćeno — UNEF). Te snage su dobile u zadatak da nadgledaju prekid neprijateljskosti, povlačenje invazivnih snaga iza kojih su one nastupale, te na kraju zauzimanje položaja na izraelsko-egipatskoj granici, da bi se spriječio svaki dodir trupa dviju zemalja. Te trupe ostale su tamo do maja 1967, a u sastavu tih oružanih snaga bio je i jedan odred Jugoslavenske narodne armije.

Okako efikasna akcija koja je spriječila planiranu agresiju bila je moguća i zbog toga što su protiv nje bile obadviije super-sile, i Sovjetski Savez i Sjedinjene Države. No u sljedećem slučaju akcija na temelju rezolucije Ujedinjeni za mir ostala je bez bilo kakvog uspjeha.

6. MADŽARSKA. U novembru 1956. sovjetske trupe opkolile su Budimpeštu, zatim su brzom tenkovskom akcijom zauzele grad i zbacile Vladu Imre Nagyja. U Čierni na Tisi, na teritoriji Čehoslovačke, formirana je nova Vlada Janoša Kadara, koja je pod zaštitom sovjetskih trupa preuzela vlast u Madžarskoj.

U Vijeću sigurnosti akcija je bila paralizirana ulaganjem veta Sovjetskog Saveza. Generalna skupština, koja se tada nalazila u zasijedanju, stavila je ovaj predmet odmah na svoj dnevni red i rezolucijom od 4. novembra 1956. osudila je akciju sovjetskih oružanih snaga, između ostalog i što je bila suprotna načelu neintervencije, koje je sâm Sovjetski Savez proklamirao još 31. oktobra iste godine povodom agresije na Egipat. Generalna skupština zatražila je od Generalnog sekretara da izvrši anketu o situaciji u Madžarskoj putem promatrača koje će tamo uputiti.

U rezoluciji od 9. novembra 1956. Generalna skupština proglasila je sovjetsko ugušenje madžarskog ustanka kao kršenje Povelje Ujedinjenih nacija, mirovnog ugovora s tom zemljom, kao i Konvencije o genocidu. Kasnije rezolucije, naročito ona od 21. novembra 1956, potvrdile su prethodne, no sve to nije imalo nikakvog odraza na držanje Sovjetskog Saveza. Nova madžarska vlada nije dozvolila promatračima Ujedinjenih nacija da uđu u zemlju. Jedino u čemu je akcija Ujedinjenih nacija bila efikasna, bilo je zbrinjavanje velikog broja madžarskih izbjeglica. Na nekoliko sljedećih zasijedanja Generalne skupštine osporavani su akreditivi predstavnika madžarske vlade Janoša Kadara. Ipak, nova Vlada je poduzela mjere za normalizaciju situacije u zemlji i zavođenje izvjesne zakonitosti, a tokom vremena sredila je svoje odnose s većinom zemalja, među kojima i sa onim na zapadu.

7. KONGO. Ova bivša belgijska kolonija stekla je nezavisnost 30. juna 1960. Nakon toga uslijedila je serija pobuna vojnika u tek stvorenoj Kongoanskoj nacionalnoj armiji, protiv belgijskih oficira, a bilo je i slučajeva pljačke i nasilja, naročito nad preostalim Evropljanima. Ovu situaciju Belgija je iskoristila i nedjelju dana nakon proglašenja neza-

visnosti poslala je svoje trupe da interveniraju u Kongo. Na to je Vlada Patrisa Lumumbe 12. jula 1960. zatražila intervenciju Ujedinjenih nacija.

Vijeće sigurnosti odbacilo je prijedlog sovjetske rezolucije kojom je bila osuđena belgijska agresija, ali je 14. jula usvojilo pomirljiviji tekst rezolucije kojom je pozvalo Belgijsku vladu da povuče svoje trupe, a Generalni sekretar bio je ovlašten da poduzme korake za pružanje vojne pomoći Kongu. Snage koje su zatim tamo upućene, brojale su 11.000 vojnika i sastojale su se pretežno od trupa afričkih zemalja i Indije.

Vjerojatno bi se time situacija nekako i sredila, da pod okriljem belgijske kompanije *Union minière* nije uslijedio pokušaj secesije Katange. U to je bio umiješan krupni kapital i nekih drugih zapadnih zemalja. Vlada te provincije zabranila je ulazak na njenu teritoriju trupa Ujedinjenih nacija pod prijetnjom da će im se suprotstaviti oružanom silom, a zatim je od raznih avanturista iz Evrope regrutirala tzv. »Katanšku žandarmeriju«. Nakon toga uslijedio je i pokušaj secesije provincije Kasai, a kasniji razvoj događaja doveo je čak i do pogibije Generalnog sekretara Daga Hamarskjölda. Uz to je došlo i do rascjepa između predsjednika Republike Kasavubua i predsjednika Vlade Lumumbe.

Dana 9. augusta 1960. Vijeće sigurnosti je pozvalo Vladu Belgije da bez odlaganja povuče svoje trupe iz Katange, i objavilo je da je potrebno da trupe Ujedinjenih nacija uđu u tu provinciju. Nakon što je rezolucija ostala bez učinka, i nakon što su dva daljnja prijedloga rezolucija, jedan od Sovjetskog Saveza, a drugi od Tunisa i Cejlona bili odbačeni, Vijeće sigurnosti se pokazalo neefikasno i bilo je sazvano hitno izvanredno zasijedanje Generalne skupštine.

U međuvremenu trupe Ujedinjenih nacija ušle su u Katangu, ali su odbile da aktivno interveniraju na likvidaciji njene secesije, pod izgovorom da ne žele da se miješaju u unutrašnje stvari Konga. To je dovelo do nezadovoljstva predsjednika Vlade Lumumbe, koji je bio angažiran i u likvidaciji secesije u provinciji Kasai. S tim u vezi došlo je do njegovog otvorenog rascjepa sa predsjednikom Republike Kasavubuom. Kasavubu je na neustavan način smjenio sa položaja Lumumbu, pošto je za to bio nadležan jedino parlamenat zemlje, koji je dao punu podršku Lumumbi. No to je dovelo do rascjepa među državama članicama Ujedinjenih nacija. Jedne su podržavale novu Vladu koju je imenovao Kasavubu, a druge i dalje Vladu Lumumbe i kasnije njegovog nasljednika Gizenge.

Nakon što je Lumumba bio interniran i na zločinački način ubijen, 13. februara 1961. Vijeće sigurnosti je donijelo rezoluciju kojom je ovlastilo upotrebu oružanih snaga u cilju »prevencije građanskog rata«. Oružana akcija protiv žandarmerije u Katangi počela je 28. augusta 1961, da bi se okončala tek 14. januara 1963. Tu akciju ometao je na

drzak način secesionistički vođa Čombe, koji je potpisivao razne ugovore i prihvatao obaveze u pogledu likvidacije secesije, da bi ih zatim otvoreno izigravao. U tome je imao punu podršku kompanije *Union minière* koja ga je finansirala, i prikrivenu podršku izvjesnih zapadnih zemalja. Njegov odnos prema Ujedinjenim nacijama i akcijama svjetske organizacije predstavljao je međunarodni skandal.

Trupe Ujedinjenih nacija povučene su iz Konga tek 30. juna 1964, nakon što je definitivno likvidirana secesija Katange, a njihovi troškovi doveli su svjetsku organizaciju na rub finansijske propasti.

8. SVINJSKI ZALIV. Kubanska vlada je, još od jula 1960. upozoravala Vijeće sigurnosti, a zatim i Generalnu skupštinu, na mogućnost invazije njene teritorije, koja se pripremala u Sjedinjenim Državama. Većina u Vijeću sigurnosti upućivala je Kubu da taj spor riješi u okviru Organizacije američkih država, već prema isprobanoj tehnici iz slučaja Gvatemale — »*Try OAS first*«. U januaru 1961. Kuba je prenijela diskusiju sa Generalne skupštine na Vijeće sigurnosti i optužila je Sjedinjene Države za planiranje direktne vojne agresije. Nakon tri sjednice u tome organu nije se mogla naći većina koja bi donijela bilo kakav zaključak u pogledu opasnosti od invazije, niti su predložene neke mjere za mirno rješenje spora.

Napokon, 17 aprila 1961, kubanski otok u Svinjskom zalivu bio je napadnut od strane 1500 kubanskih izbjeglica, obučenih i naoružanih u Sjedinjenim Državama. Generalna skupština, koja je upravo dva dana ranije otpočela diskusiju o Kubi, donijela je rezoluciju kojom je problem uputila na rješavanje Organizaciji američkih država. Ali za razliku od Gvatemale, to odugovlačenje, ovaj puta čak od Generalne skupštine, nije bilo od nikakve koristi. Kubanska armija, potpomognuta naoružanim narodom koji se digao na *levée en masse*, razbila je invazione snage na samoj obali Svinjskog zaliva i zarobila je gotovo sve njihove učesnike. Dva dana nakon početka napada, 19. aprila, predsjednik Fidel Castro bio je u mogućnosti da objavi da su snage invazije bile potpuno razbijene.

9. BIZERTA. Tunis je stekao nezavisnost 1956. godine, ali je Francuska na određeno vrijeme dobila pravo korišćenja ratne luke u Bizerti. Polovinom jula 1961. predsjednik Burgiba zatražio je francusko povlačenje iz Bizerte, iako taj rok još nije istekao. Pošto nije dobio nikakav odgovor sa francuske strane, naredio je oružanim snagama svoje zemlje da blokiraju luku Bizerte. Između 19. i 22. jula počele su bitke u gradu. Francuske jedinice prodrle su u dio grada koji im nije pripadao i tom prilikom ubile su i ranile veći broj civilnog stanovništva koji se protiv njih digao.

Vijeće sigurnosti je 22. jula propisalo privremene mjere kojima je zatražilo hitan prekid vatre. Pošto se u tome organu nije mogla naći

većina za bilo kakvu daljnju akciju, afričke i azijske zemlje zatražile se sazivanje hitnog izvanrednog zasijedanja Generalne skupštine, kako bi se osiguralo povlačenje francuskih trupa na polazne položaje.

Francuska i tuniska vlada su se zatim složile da u roku od četiri mjeseca započnu pregovore o privremenom režimu za Bizertu, ali je predsjednik de Gaulle nakon toga izjavio, da iako želi pregovarati, da to ne želi činiti »pod pritiskom«. Francuska je odbila svaku nadležnost Ujedinjenih nacija i njen predstavnik nije uzeo učešća u radu Generalne skupštine.

Skupština je rezolucijom, umjerenom po sadržaju, zatražila od Francuske povlačenje trupa na polazne položaje, i pozvala ju je na direktne pregovore sa Tunisom. Kasnije su dvije strane tim putem i riješile spor, a francuske trupe definitivno su evakuirale Bizertu u oktobru 1963. godine.

10. HIMALAJA. Odnosi između Indije i Kine dostigli su svoj vrhunac posjetom Ču En Laja New Delhiju 1954. godine i proglašenjem pet principa koegzistencije. Međutim, ulazak kineskih trupa u Tibet, zatim krvav obračun sa lokalnim stanovništvom u 1959, pomutili su te odnose za dugi rok. Indija je duhovnom i svjetovnom poglavici Tibećana Dalaj Lami pružila utočište i zbrinula je veliki broj izbjeglica iz te zemlje.

Nakon toga sve su češći bili incidenti na kinesko-indijskoj granici, a Kina je otvoreno dovodila u pitanje postojeću granicu, naročito liniju Mac Mahona na sjeveroistoku. Izgleda da su na tom sektoru prve kineske oružane snage prešle granicu 8. oktobra 1962. Premijer Nehru je 11. oktobra izdao naređenje indijskim trupama da oslobode zauzeću teritoriju.

Do masovnog napada kineskih trupa i prelaza granice na zapadnom sektoru u provinciji Ladakh i na istočnom sektoru u provinciji Assam, došlo je 20. oktobra. U toku od mjesec dana borbi kineske trupe su ušle duboko u indijsku teritoriju i zaposjele su veliki dio Assama. Nakon toga kineska Vlada je jednostrano objavila da prekida vatra počev od 22. novembra i da će se njene trupe povući na 20 kilometara od linije vatre. Indija je prihvatila taj prekid vatre.

Iako su kineske trupe u toj akciji od mjesec dana zaposjele najveći dio indijske teritorije na koju je njihova Vlada postavljala zahtjeve, kasnijih godina one su se sa najvećeg dijela osvojene teritorije same povukle.

Za vrijeme borbi dvije zemlje nisu prekidale diplomatske odnose. To je ujedno bio prvi slučaj oružanog sukoba, a da ga nijedna strana, niti neki drugi član Ujedinjenih nacija, nije stavio na dnevni red nekog

organa svjetske organizacije. Stoga ni Vijeće sigurnosti, ni Generalna skupština o tome nisu donijeli nikakvu odluku, što je stvorilo loš pre-sedan za budućnost.

11. KARIPSKA KRIZA. Nakon neuspjele invazije na Svinjski zaliv (vidi naprijed pod 9), očekivala se nova intervencija protiv Kube, ovoga puta direktno od oružanih snaga Sjedinjenih Država. Dana 2. septembra 1962. u Moskvi je objavljen komunike o povećanju vojne pomoći Sovjetskog Saveza Kubi. Dana 11. septembra agencija TASS objavila je da bi invazija Kube značila rat, a 13. septembra američki predsjednik Kennedy izjavio je da nema namjeru da izda naređenje za napad Kube, osim ako tamo ne bude instalirano sovjetsko ofanzivno oružje.

Dana 18. oktobra američki izviđački avioni ustanovili su putem fotografiranja terena da se na teritoriji Kube upravo instaliraju sovjetske rampe za lansiranje raketnih projektila velikog dometa. Dana 22. oktobra predsjednik Kennedy objavio je »karanten« Kube, što je u stvari značilo njenu mirnu pomorsku blokadu. Oružanim snagama SAD izdato je naređenje da počev od 24. oktobra nadziru sve brodove koji plove prema Kubi i da u slučaju sumnje izvrše njihov pregled da bi se ustanovilo da li prenose zabranjen materijal. Ako se neki brod usprotivi pregledu, mogao je biti uzapćen, a u krajnjoj liniji je mogla biti upotrebljena i sila. Kao zabranjen materijal proglašene su rakete zemlja-zemlja, avioni-bombarderi, bombe, teledirigirani projektili zrak-zemlja, te mehanički i elektronski materijal za upravljanje raketama.

Istog dana sastalo se Vijeće sigurnosti. Američki delegat Stevenson pozvao je taj organ da se solidarizira sa akcijom njegove zemlje. Optužio je Sovjetski Savez da je od Kube napravio arsenal ofanzivnih raketa sa dometom od 1500 do 2000 kilometara i da mu Kuba služi kao most za invaziju američkog kontinenta.

Kubanski delegat optužio je Sjedinjene Države za povredu međunarodnog prava i naveo je da je blokada Kube ratni čin. Sovjetski predstavnik jednostavno je porekao postojanje bilo kakvih sovjetskih raketa u toj zemlji i podnio je prijedlog rezolucije kojim se pozivaju SAD da anuliraju preduzete mjere. Ni taj, ni američki nacrt rezolucije nije bio usvojen, i nikakva daljnja konkretna akcija nije bila poduzeta. No veliki broj neangažiranih zemalja poduzeo je sve da bi došlo do direktnog sporazuma jer je prijetilo otpočinjanje nuklearnog rata dviju super-sila.

Situacija se ubrzo normalizirala, i to putem direktnog sporazuma. Premijer Hruščov je izdao 25. oktobra naređenje svojim brodovima koji su natovareni raketama plovili prema Kubi da promijene pravac puta, a predsjednik Kennedy je dao obećanje da neće napasti Kubu. Dana 20. novembra 1962, nakon što su postojeće sovjetske instalacije na Kubi bile demontirane i vraćene u Sovjetski Savez, Sjedinjene Države uki-

nule su blokadu. Time je u stvari započeo period uzajamnog popuštanja i sporazumijevanja između dviju super-sila, koji je trajao sve do 20. augusta 1968, kad je izvršena agresija na Čehoslovačku.

Američka blokada Kube bila je protivna obavezama te zemlje iz Povelje. Na takvu mjeru imalo je, prema članu 42. Povelje, pravo jedino Vijeće sigurnosti, a nikako neka zemlja članica Ujedinjenih nacija posebno. Iako je sovjetski izazov, instaliranjem tih raketa sa velikim dometom, doveo u pitanje postojeću ravnotežu snaga u svijetu, pa čak i sigurnost Sjedinjenih Država, valja priznati da je samo godinu dana ranije sa teritorije te zemlje otpočeo prvi pokušaj invazije Kube, i da je čak i nakon njega Kuba bila u neprestanoj opasnosti od nove agresije.

12. VIJETNAM. Ženevski ugovori iz jula 1954. o Indokini nisu nikada potpuno provedeni u život u Vijetnamu. Vlade Sjedinjenih Država i Južnog Vijetnama odbile su da ih potpišu, a također su onemogućile i slobodne izbore koje je trebalo održati na teritoriji čitavog Vijetnama u julu 1956. Vlada Sjedinjenih Država nije poštivala ni odredbe tih ugovora kojim se izričito zabranjivalo uvođenje novog naoružanja, stvaranje vojnih snaga pod kontrolom bilo koje strane države, te pristupanje neke od vijetnamskih država bilo kome vojnom savezu. Sjedinjene Države su uz to podržavale na vlasti režim Ngo Din Dijema koji je bio krajnje nepopularan u narodu.

U 1962. Međunarodna kontrolna komisija objavila je izvještaj da se teritorija Sjevernog Vijetnama iskorištava za zbacivanje postojećeg režima u južnom dijelu zemlje (poljski član komisije izdvojio je mišljenje), ali da je i Vlada Južnog Vijetnama prekršila Ženevske ugovore pristajući na povećanje američke vojne pomoći i stupanjem u faktički vojni savez sa Sjedinjenim Državama. Nakon toga rapidno se proširila oslobodilačka akcija Fronta nacionalnog oslobođenja koja je imala široku podršku naroda, ali također i broj američkih vojnih »savjetnika«, u stvari regularnih američkih trupa koje su se borile protiv oslobodilačkog pokreta zemlje.

Dana 5. augusta 1964. američke oružane snage izvršile su zračni napad na brodove sjevernovijetnamske mornarice u njenim lukama, kao odmazdu za navodni napad sjevernovijetnamskih brodova na američke razarače na otvorenom moru. Time su Sjedinjene Države izvršile prvi direktni akt agresije protiv Sjevernog Vijetnama.

Međutim, od 11. februara 1965. američke zračne snage započele su sistematsko bombardiranje teritorije Sjevernog Vijetnama, koje je sa prekidom od 37 dana na prelazu između 1965. i 1966. godine potpuno obustavljeno tek 1. novembra 1968.

Ako bi se po međunarodnom pravu moglo naći opravdanje za slanje američkih trupa u Južni Vijetnam uz pristanak Vlade te zemlje (naročito ako je istinito da je i Sjeverni Vijetnam na sličan način prekršio Ženevske ugovore), bombardiranje teritorije Sjevernog Vijetnama je akt agresije protiv te zemlje, koji se nikakvim pravnim argumentima ne da braniti.³

Ujedinjenje nacije nisu dosada preduzimale nikakvu konkretnu akciju u pogledu obustave neprijateljstava u Vijetnamu, ako izuzmemo velike, ali bezuspješne napore Generalnog sekretara U Tanta da dođe do prekida vatre i obustave bombardiranja. Vlada Sjevernog Vijetnama, pod utjecajem Kine, smatra da Ujedinjene nacije naprosto nisu nadležne za taj sukob. I to je dakle jedan od primjera pasivnosti i gubitka autoriteta svjetske organizacije u sprečavanju agresije. Ne zna se kakav će biti ishod izravnih pregovora u Parizu između predstavnika Sjedinjenih Država i Sjevernog Vijetnama kojima su se nedavno pridružili predstavnici Fronta nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama i Sajgonske vlade.

13. DOMINIKANSKA REPUBLIKA. Dana 24. aprila 1965. u San Domingu započeo je ustanak kome je bio cilj da vrati na položaj svrgnutog predsjednika Juana Boscha, prvog demokratski izabranog predsjednika te Republike nakon trideset godina. Sutradan, obali Dominikanske Re-

³ Američki profesor Quincy Wright, temeljeći se na tekstu Ženevskog sporazuma o podjeli teritorije Vijetnama na dvije zone do izbora predviđenih za 1956, zastupa gledište da je Vijetnam jedna država i da je oslobodilački pokret u južnoj zoni u stvari građanski rat. On smatra da bi jedino Vlada Sjevernog Vijetnama imala pravo da zastupa čitavu zemlju, a da je režim u južnom dijelu zemlje u stvari secesionistički. S toga stanovišta infiltracija trupa Sjevernog Vijetnama u Južni značila bi samo akciju u građanskog ratu, dok bi slanje američkih trupa bilo intervencija jedne strane sile. Usp., Quincy Wright § »Legal Aspects of the Viet-Nam Situation«, *American Journal of International Law* 1966, str. 750—769. Kod nas je ovu pravnu konstrukciju bez rezerve i nekritički prihvatio dr Aleksandar Peleš u članku — »Vijetnam i američka teorija međunarodnog prava«, *Pregled*, Sarajevo, br. 9/68, str. 279—292. Iako nam ta teorija daje na prvi pogled politički najprihvatljivije rješenje, ipak nam izgleda da ona ne odgovara stvarnosti i da krije mnogo dublje implikacije. Ona je možda prihvatljiva za neke američke teoretičare jer bi po njoj i Demokratska Republika Njemačka bila secesionistički režim, stvoren na teritoriji sovjetske okupacione zone Njemačke, putem kršenja Potsdamskih sporazuma iz 1945. Međutim, stvaranje država je više pitanje fakta nego prava, iako međunarodno pravo propisuje činjenice na temelju kojih se, ako se ispune, stvara država. (Usp. Juraj Andrassy: *Međunarodno pravo*, IV izd., str. 43, Zagreb 1961). Velika većina država u svijetu stvorena je putem povreda ustavnih propisa ili međunarodnih obaveza, i u vezi s tim mnogo više se vodi računa o stvarnosti nego o ugovornim odredbama. U svemu tome najznačajnije je što ni Vlada Demokratske Republike Vijetnama, suprotno Vladi Savezne Republike Njemačke, od 1954. pa nadalje, nikada nije pretendirala da legalno predstavlja čitav Vijetnam, nego samo njegov sjeverni dio. Za legalnog predstavnika Južnog Vijetnama ona, međutim, ne priznaje ni Vladu u Sajgonu, nego Front Nacionalnog Oslobođenja koji drži pod kontrolom najveći dio teritorije. Ona je stalno i uporno insistirala da Vlada Sjedinjenih Država o miru u Južnom Vijetnamu izravno pregovara sa Frontom nacionalnog oslobođenja a ne s njom, osim ukoliko se radi o bombardiranju teritorije Sjevernog Vijetnama. O tome je konačno početkom novembra 1968. i postignut sporazum i ovih dana u Parizu počeli su nakon dugotrajnih teškoća četvorni pregovori gdje kao ravnopravne strane učestvuju predstavnici Fronta nacionalnog oslobođenja i Vlade u Sajgonu. Jednako ni Front nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama nikad se nije predstavljao kao agent Vlade u Hanoju, što bi trebalo uslijediti da je ta Vlada jedini legalni predstavnik čitavog Vijetnama, i stalno je s upornošću odbijao takve pretenzije s američke strane. Istina je da nijedna od te dvije strane ne odbija mogućnost ujedinjenja zemlje, ali tek nakon pobjede oslobodilačkog pokreta u Južnom Vijetnamu. U pravnoj analizi situacije u Vijetnamu ove činjenice ne mogu se zaobići.

publike približio se američki nosač aviona »S. S. Boxer«. Pošto su morarica i avijacija Dominikanske Republike pristale uz generala Wessina y Wessina, protivnika povratka Boscha, po njegovom naređenju bombardiran je glavni grad San Domingo, što je izazvalo veliki revolt kod naroda.

Nakon toga započelo je iskrcavanje marinaca Sjedinjenih Država sa nosača aviona »Boxer«. Dana 29. iskrcalo ih se nekoliko stotina, da bi ih sljedećeg dana bilo već oko 4000. Ubrzo se u toj maloj zemlji našlo 35.000 stranih vojnika.

Na zahtjev Sovjetskog Saveza 4. maja se sastalo Vijeće sigurnosti na kome su francuski i sovjetski predstavnici osudili američku intervenciju u Dominikanskoj Republici. Istog dana Kongres te zemlje izabrao je za privremenog predsjednika Republike pukovnika Camana, inače pristalicu Boscha.

Vijeće sigurnosti nije bilo u stanju da donese nikakvu konkretnu odluku, nego je taj problem uzela u svoje ruke Organizacija američkih država, gdje su Sjedinjene Države imale sigurnu većinu. Organizacija je 6. maja naredila prekid vatre i odlučila je da pošalje kolektivne oružane snage u tu zemlju. Time su Sjedinjene Države, slično kao i Sovjetski Savez u Čehoslovačkoj tri godine kasnije, svoju oružanu intervenciju zaogrnule internacionalnim plaštom.

U San Domingu, uz direktnu podršku intervencionističkih snaga, formirana je Vlada generala Barrera Imberta. Između 15. i 20. maja snage generala Imberta napale su pristalice pukovnika Camana koga je podržavao čitav narod, da bi 21. maja došlo do sporazumnog prekida vatre. Kasnije je Camano pristao da odstupi u korist privremenog predsjednika Hectora Garcie Godoya, a 1. juna 1966. na općim izborima za predsjednika je izabran Joaquin Balaguer na rok od četiri godine. Trupe Organizacije američkih država počele su se povlačiti 28. juna 1966, a povlačenje je završeno 20. septembra iste godine.

Sjedinjene Države uspjele su direktnom vojnom intervencijom da spriječe vraćanje na vlast zakonito izabranog predsjednika Juana Boscha, koga su proglasile »komunistom«. U Vladi te zemlje, kao i na drugim ključnim mjestima, ostali su američki »stručnjaci«, inače agenti FBI i CIA, koji primaju plaće od Dominikanske Republike, a za račun svoje zemlje drže pod kontrolom kompletnu administraciju te zemlje. Ujedinjene nacije ostale su potpuno nemoćne prema toj intervenciji Sjedinjenih Država.

14. KAŠMIR. Kašmirski problem jedno je od najstarijih neriješenih pitanja u praksi Ujedinjenih nacija. Dana 8. augusta 1965. Vlada u New Delhiju signalizirala je značajnu infiltraciju pakistanskih naoružanih grupa na kašmirski teritorij. Dva dana kasnije došlo je do incidenta

na granici, a 16. augusta indijska armija je prešla liniju prekida vatre. Pakistanske trupe su odmah prihvatile borbu i došlo je do jedne od najvećih tenkovskih bitaka nakon drugog svjetskog rata. Borbe su se odvijale duž čitave indijsko-pakistanske granice, te su i jedna i druga strana zauzele dijelove protivničke teritorije.

Dana 4. septembra Vijeće sigurnosti jednoglasno je donijelo rezoluciju kojom je zatražilo prekid vatre. 6. septembra došlo je do opće mobilizacije u Indiji, indijske trupe prešle su u napad i na sektorima izvan Kašmira, a Vijeće sigurnosti donijelo je novu rezoluciju, tražeći prekid vatre i ličnu intervenciju Generalnog sekretara U Tanta u sukobu. Nakon njegovog neuspjelog putovanja u New Delhi, Vijeće sigurnosti novom rezolucijom od 20. septembra odredilo je kao rok za neodložan prekid vatre 22. septembar. Sovjetska vlada predložila je zajednički sastanak šefova dviju zemalja u Taškentu.

Ova posljednja rezolucija ipak je provedena u djelo i 22. septembra prestala su neprijateljstva. Novom rezolucijom od 28. septembra Vijeće sigurnosti zatražilo je povlačenje trupa obiju strana na ranije položaje, no to je ostalo bez učinka.

Sastanak u Taškentu održan je na samom početku 1966. godine. Velikim ličnim zalaganjem sovjetskog premijera Kosigina došlo je do sporazuma o povlačenju trupa na ranije položaje, te do ponovnog uspostavljanja diplomatskih odnosa. Nekoliko sati nakon potpisivanja tih sporazuma iznenada je u Taškentu umro indijski premijer Šastri.

Dakle, prvi puta nakon 1961. akcija Vijeća sigurnosti bila je efikasna u tome pogledu što je dovela do prekida vatre. No sporazum o povlačenju trupa postignut je izvan Ujedinjenih nacija, na konferenciji u Taškentu i to zaslugom Sovjetske vlade. Ipak nikakvo konačno rješenje kašmirskog problema nije postignuto, niti je danas u izgledu. Do ovog relativnog smirivanja situacije moglo je doći jer su obadvije super-sile bile protiv ovoga sukoba. Bio je to ujedno i vrhunac politike smirivanja u svijetu i suradnje vlade Sovjetskog Saveza nakon odlaska sa vlasti premijera Hruščova.

15. SREDNJI ISTOK. Incidenti na granici Izraela sa Sirijom i Jordanom veoma su se povećali u ljeto 1966. Na pojedinačne akcije s arapske strane Izrael je odgovarao nesrazmjerno oštrijim mjerama. Vijeće sigurnosti jednoglasno je 25. novembra 1966. osudilo izraelski upad tenkovima i avionima na jordansku teritoriju od 13. novembra. No karakteristično je da je prije toga napada, 4. novembra Sovjetski Savez uložio veto da bi spriječio donošenje rezolucije povodom jednog težeg sirijskog incidenta, a kojom se ta zemlja pozivala da pojača mjere za sprečavanje incidenata.

Dana 7. maja 1967. dogodio se ozbiljan incident kada su sirijski tenkovi, artiljerija i avioni napali demilitariziranu zonu kod Galilejskog jezera. Nakon toga su se događaji odvijali filmskom brzinom. Egipat je 14. maja objavio da prema izvještajima njegove obavještajne službe Izrael priprema oružani napad na Siriju. Dana 16. maja načelnik egipatskog generalštaba general Favzi zatražio je od komandanta oružanih snaga Ujedinjenih nacija povlačenje trupa sa položaja. General Rikhye zatražio je instrukcije od Generalnog sekretara. Nakon više konsultacija sa predstavnicima zemalja koje su držale trupe, te molbi Egipatskoj vladi da odustane od svoga zahtjeva, Generalni sekretar, napokon, 18. maja je izdao naređenje za povlačenje trupa, koje se u stvari počelo izvoditi još ranije. Taj njegov korak naišao je na oštre kritike, no on ga je branio time što su snage UNEF-a bile stacionirane na teritoriji Egipta uz pristanak te zemlje, a da je s druge strane Izrael odbio da one zauzmu položaje duž granice sa Egiptom na njegovoj teritoriji.

Dana 22. maja predsjednik Naser objavio je blokadu Akabskog zaliva za sve izraelske brodove, te za druge brodove koji prenose strateški materijal Izraelu.⁴ Vijeće sigurnosti sastalo se povodom toga događaja 24. maja, ali nije bilo u stanju da donese bilo kakav zaključak.

U zoru 5. juna 1967. izraelski avioni su napali aerodrome na egipatskoj teritoriji i zatim je počela ofanziva snaga te zemlje prema svim susjedima izuzev Libana. Time je Izrael po drugi put počinio akt agresije.

Istoga dana sastalo se Vijeće sigurnosti, ali nije moglo donijeti nikakav zaključak. Sovjetski delegat insistirao je da se uz prekid vatre zatraži i momentano povlačenje izraelskih snaga, na što Sjedinjene Države nisu pristale. Sljedećeg dana, 6. juna, Sovjetski Savez je odustao od toga svoga zahtjeva i Vijeće sigurnosti je jednoglasno donijelo rezoluciju kojom je zatražen neodložan prekid vatre. Izrael je formalno odmah na to pristao. U posebnoj zajedničkoj izjavi Sovjetskog Saveza, Bugarske, Indije i Malija, Izrael je osuđen kao agresor.

Uprkos toj rezoluciji neprijateljstva su nastavljena, i trećeg dana bitke, 7. juna, izraelske trupe izbile su na Suecki kanal i na rijeku Jordan. Toga dana Jordanska vlada bila je prva koja je pristala na prekid vatre. Dana 8. juna i Egipat je pristao na prekid vatre. Sirija se tome najduže opirala i pristala je na prekid tek 9. juna. No izraelske snage

⁴ Egipat je taj svoj akt branio time da izuzetno i zaliv koji pripadaju više od jedne države mogu postati teritorijalno more priobitnih država, kao npr. zaliv Fonseca u Srednjoj Americi. S time u vezi Egipat je odrekao Izraelu pravo da se može smatrati priobitnom državom jer je okupirao dio obale u Akabskom zalivu tek u 1949. godini, nekoliko mjeseci nakon što je Vijeće sigurnosti pozvalo sve strane u sukobu da se uzdrže od daljnjih neprijateljstava. Izrael je tome suprotstavio argument da je još prvobitnim planom o podjeli Palestine iz 1947. bilo predviđeno da dobije dio obale u Akabskom zalivu, a da je i nakno toga zauzeo, u 1949. sklopio primirje sa Jordanom koji mu je u stvari priznao taj dio obale. Nama se čini da je Egipat svojom blokadom Akabskog zaliva prekršio svoje obaveze iz Povelje, ali da je taj spor trebalo riješiti putem Ujedinjenih nacija i da to nije moglo biti opravdanje za Izraelski napad, ne samo na Egipat, nego i na Jordan i Siriju.

produžile su svoju ofanzivu na sirijskoj teritoriji i nakon te izjave Vijeće sigurnosti tim povodom jednoglasno je donijelo novu rezoluciju kojom je konstatiralo pristanak obadviju zemalja na prekid vatre i zatražilo je neodložan prekid neprijateljstava.

Navečer 11. juna na zahtjev Sirije Vijeće sigurnosti ponovo se sastalo, da sasluša optužbu te zemlje da Izrael nije prekinuo neprijateljstva. Vijeće je donijelo novu rezoluciju, osuđujući povredu prekida vatre, ali ne navodeći tko je za nju kriv. Napokon tek 13. juna Generalni sekretar bio je u mogućnosti da izvijesti Vijeće da je do prekida vatre zaista došlo. U tome ratu od šest dana izraelske snage zauzele su Gazu, čitav Sinajski poluotok, desnu obalu rijeke Jordan, te strateški veoma važno uporište na sirijskoj teritoriji kod Galilejskog jezera.

Dana 14. juna Vijeće sigurnosti odbilo je sovjetski prijedlog rezolucije kojim se Izrael osuđivao kao agresor i tražilo od njega da povuče trupe sa okupiranih teritorija. Sovjetski Savez je još dan ranije zatražio hitno izvanredno zasijedanje Generalne skupštine, a njegov zahtjev nije bio obrazložen rezolucijom Ujedinjeni za mir, nego članom 11. Povelje.

Generalna skupština sastala se 19. juna 1967. Bilo je nekoliko prijedloga rezolucija i prijedloga za okončanje spora. Predsjednik Johnson predlagao je u pet tačaka uzajamno priznanje, pravo morskog prolaza, pravedno rješenje problema izbjeglica i povlačenje trupa. Sovjetski Savez je predlagao osudu Izraela kao agresora, te povlačenje izraelskih trupa.

Zemlje Latinske Amerike predložile su »poziv Izraelu da povuče trupe«, prestanak ratnog stanja i vraćanje ovog problema Vijeću sigurnosti. Jugoslavija je predložila da se izraelske snage povuku sa okupirane teritorije, i pri tome se pozvala na član 2. Povelje (što je impliciralo načelo suverene jednakosti između svih država) i na član 33. Povelje (direktno rješenje spora između stranaka u sukobu). Pošto nije bilo izgleda da će američki i sovjetski prijedlozi dobiti većinu, glasalo se samo o latinskoameričkom i jugoslovenskom. Iako je svaki od njih dobio prostu većinu glasova, nijedan ni drugi nije dobio dvotrećinsku većinu, tako da nijedan nije bio ni usvojen.

To je bio kraj napora u Generalnoj skupštini za rješenje sukoba. Niko nije ni pomišljao na bilo kakvo slanje trupa na okupiranu teritoriju, slično onima 1956. u Egiptu i 1960. u Kongu. Jedino u čemu se uspjelo bilo je donošenje rezolucije kojom je izraelska aneksija jordanskog dijela Jerusalema proglašena nevažećom, zatim još jedna rezolucija kojom je Izrael osuđen što nije postupio po onoj prvoj. Donesena je i jedna humanitarna rezolucija o akciji za zbrinjavanje izbjeglica i obnove postradalih teritorija.

Generalna skupština »privremeno« je skinula ovaj problem s dnevnog reda 21. jula i poslala sve materijale toga zasijedanja na proučavanje Vijeću sigurnosti. Vijeće je 22. novembra 1967. donijelo jednoglasno novu rezoluciju (Sec. Counc. Res. 242 (1967)) u kojoj je pored drugih mjera bilo predviđeno i povlačenje izraelskih trupa, no ona do danas nije izvršena.

Dakle, za razliku od Suecke krize iz 1956, ovoga puta i Vijeće sigurnosti i Generalna skupština pokazali su totalnu neefikasnost u pogledu otklanjanja posljedica agresije. Glavni razlog je bio taj što su u 1967. godini Sovjetski Savez i Sjedinjene Države u ovom sukobu bili razjedinjeni. No za razliku od 1956, ovoga puta ni arapske zemlje nisu više imale tako jednodušnu podršku malih i srednjih zemalja u Generalnoj skupštini. Prethodno traženje povlačenja trupa Ujedinjenih nacija, jednostrano zatvaranje Akabskog zaliva, te prijetnje da će država Izrael biti uništena a njeno stanovništvo raseljeno, lišili su Egipat i druge arapske zemlje podrške znatnog broja zemalja.

Međutim, ponašanje Izraela kao pobjednika nakon toga rata, posebno represalije prema pokorenom stanovništvu, naseljavanje državljana Izraela u napuštene domove Arapa, aneksija Jerusalema, te širenje glasila o aneksiji najvećeg dijela okupirane teritorije, vremenom je oslabilo međunarodnu podršku i toj zemlji. Uprkos tome, Izrael još uvijek drži okupirane teritorije, a nedavna okupacija Čehoslovačke opet je ojačala njegov položaj.

16. ČEHOSLOVAČKA. Na zasijedanju od 3. do 5. januara 1968, Centralni komitet Komunističke partije Čehoslovačke prihvatio je ostavku prvog sekretara Antonjina Novotnog i na taj položaj izabrao je Aleksandra Dubčeka. Nakon tog događaja zemlja je ušla u fazu brze demokratizacije. Ukinuta je cenzura štampe, a u Parlamentu je tajnim glasanjem za novog predsjednika Republike izabran general Ludvig Svoboda. U vladu i ostale institucije zemlje došle su pristalice preporoda, te ekonomske i društvene reforme. Sve je to dobilo široku podršku naroda.

Uz sve to Čehoslovačka vlada davala je garancije da želi da ostane član Varšavskog pakta, da ne želi da napusti Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV) iako želi njegovu reformu, i prije svega da želi da očuva savezničke veze sa Sovjetskim Savezom na temelju ravnopravnosti.

Predstavnici komunističkih partija Sovjetskog Saveza, Poljske, Istočne Njemačke, Mađarske i Bugarske uputili su sa svoga sastanka u Varšavi 15. jula 1968. pismo rukovodstvu Čehoslovačke komunističke partije. U tome pismu otvoreno su napali neke reforme u toj zemlji, optužili su neke krugove da navodno spremaju kontrarevoluciju i zatražili

su promjene koje su značile uplitanje u unutrašnje stvari ove suverene države.

Na sastanku u Čierni na Tisi, održanom između 29. i 31. jula 1968, predstavnici komunističkih partija Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke ipak su postigli sporazum kojim je Čehoslovačkoj priznato pravo na vlastiti put u socijalizam. Postignut je i sporazum o povlačenju sovjetskih trupa sa teritorije Čehoslovačke koje su se tamo zadržale nakon manevara Varšavskog pakta. Ovi zaključci bili su potvrđeni u Bratislavi 3. augusta iste godine na sastanku rukovodilaca komunističkih partija Čehoslovačke, Sovjetskog Saveza, Poljske, Istočne Njemačke, Mađarske i Bugarske, te je izgrađena zajednička platforma za buduću vanjsku politiku. Toga dana posljednje sovjetske trupe napustile su čehoslovačku teritoriju.

Izenada, 20. augusta u kasne večernje sate trupe pet zemalja učesnika Varšavskog dogovora okupirale su čitavu teritoriju Čehoslovačke. Prvi sekretar Dubček, predsjednik Vlade Černik, predsjednik Parlamenta Smrkovski i mnogi drugi istaknuti lideri zemlje uhapšeni su i avionima odvedeni van čehoslovačke teritorije. Time su sve ove zemlje izvršile akt agresije, kršeći Briand Kellogov pakt iz 1929. na temelju sovjetske definicije agresije, zatim Povelju Ujedinjenih nacija i sâm Varšavski pakt.⁵

Dana 21. augusta sastalo se Vijeće sigurnosti na hitnu sjednicu. Sedam zemalja podnijelo je prijedlog rezolucije kojim se osudila ova oružana intervencija i zatražilo hitno povlačenje okupacionih trupa. Iako je ova rezolucija dobila deset potvrdnih glasova, njeno usvajanje spriječio je Sovjetski Savez ulaganjem veta. Mada je taj problem ostao na dnevnom redu Vijeća sigurnosti svaki pokušaj daljnje akcije toga organa ostao je paraliziran.

Predsjednik Čehoslovačke Republike, na svoje veliko insistiranje, otišao je 23. augusta u službeni posjetu Moskvi. U toku razgovora koji su trajali do 26. augusta, na njegovo zalaganje pridružili su mu se uhapšeni rukovodioci. Pod pritiskom okupacije zemlje, koja se svakog momenta mogla pretvoriti u krvav obračun sa stanovništvom, zatim pod pritiskom na ugovarače koji su još svi osim predsjednika Svobode bili sovjetski zarobljenici, sklopljen je Moskovski sporazum čiji potpuni

⁵ U članku »Agresija i međunarodno pravo« citirali smo Konvenciju o definiciji agresije iz 1933. koja je još na snazi između Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke, a gdje je kao agresor označena i država koja — »svojim oružanim snagama izvrši invaziju teritorije druge zemlje, čak i bez objave rata«. Stoga taj akt treba uzeti i kao povredu Briand-Kellogovog pakta koji također još uvijek obavezuje sve zemlje koje su izvršile invaziju Čehoslovačke. Nesumnjivo je da su sve te zemlje prekršile i načela o suverenoj jednakosti i o zabrani prijetnje i upotrebe sile iz člana 2. Povelje. Isto tako prekršen je i član 1. Varšavskog ugovora koji navodi iste principe, te član 8. toga Ugovora koji izričito navodi načela uzajamne nezavisnosti i suvereniteta, kao i neuplitanje u unutrašnje poslove država članica toga Pakta. Detaljnu pravnu analizu ovog slučaja dao je dr Vojin Dimitrijević u članku »Intervencija i agresija«, objavljenom u časopisu Međunarodna politika, Beograd, br. 448, str. 21—23.

tekst još nije objavljen. Koliko se moglo ustanoviti, čehoslovački rukovodioci su ostali na svojim položajima i nakon razgovora vratili su se u zemlju, ali su morali pristati na velike ustupke kojima je dovedena u pitanje nezavisnost i suverenost ove zemlje. Morali su da pristanu na ponovno zavođenje cenzure štampe i drugih sredstava informacija, da traže skidanje sa dnevnog reda Vijeća sigurnosti problema Čehoslovačke, kao i na okupaciju trupa pet zemalja Varšavskog pakta sve dok po ocjeni Sovjetskog Saveza ne prođe »opasnost od kontrarevolucije« u toj zemlji. Kasnije, ugovorom između dvije zemlje potpisanim u Pragu 16. oktobra 1968, formalno je legalizirana okupacija Čehoslovačke od strane manjeg dijela sovjetskih trupa koje su stacionirane izvan velikih gradova. Ostatak sovjetskih trupa, te trupe ostalih zemalja članica Varšavskog sporazuma povučene su iz Čehoslovačke.⁶ No i dalje se vrši pritisak na unutrašnju i vanjsku politiku te zemlje stalno se pozivajući na nametnute obaveze.

Ujedinjene nacije ostale su potpuno pasivne u odnosu na ovu agresiju i kasniji razvoj događaja. Nakon izvršene agresije bilo je prijedloga da se traži hitno izvanredno zasijedanje Generalne skupštine, no svima je jasno da se kroz Ujedinjene nacije ne može nimalo uticati na politiku Sovjetskog Saveza i njegovih saveznika. Na 23. redovnom zasijedanju Generalne skupštine, na traženje Čehoslovačke, to pitanje nije stavljeno na dnevni red kao posebna tačka. Bilo je govora u generalnoj debati o situaciji u Čehoslovačkoj, no Vlada te zemlje ima svezane ruke da sama i neposredno traži odbranu svojih prava i poštivanje načela Povelje Ujedinjenih nacija. I to je nova situacija u međunarodnim odnosima, jer su ranije žrtve agresije, ako ništa drugo, imale pravo da se brane u svjetskoj organizaciji, pa makar to ostalo i bez uspjeha.

Ovaj posljednji primjer pokazuje na kako nisku tačku je danas došlo poštivanje svečano proklamiranih načela Ujedinjenih nacija, kao — suverena jednakost svih država, načelo mirnog rješavanja sporova, te zabrana prijetnje silom i upotrebe sile u međunarodnim odnosima.

⁶ Što se tiče Moskovskog i Praškog sporazuma, postavlja se pitanje primjene nekih odredaba nacrtu o Pravu međunarodnih ugovora koga je usvojila Komisija za međunarodno pravo UN, a o kome je upravo u toku Bečka diplomatska konferencija, koja treba da nastavi rad u 1969. Član 48. toga nacrtu navodi sljedeće: »Pristanak države da se obaveže nekim ugovorom koji je postignut prisilom ili prijetnjom upravljenom protiv ličnosti njenog predstavnika, bit će bez ikakvog pravnog učinka«. Činjenica je da su osim Predsjednika Svobode gotovo svi čehoslovački pregovarači u Moskvi u vrijeme dok su se ti pregovori vodili, bili u stvari sovjetski zarobljenici. Na Ugovor sklopljen u Pragu ta se odredba ne može primijeniti jer direktne prisile više nije bilo, ali se tu postavlja pitanje primjene člana 49. istog nacrtu koji glasi: »Ugovor je nevažan ako je sklopljen prijetnjom ili upotrebom sile, putem kršenja Povelje Ujedinjenih nacija«. Tu valja uzeti u obzir da je teritorija Čehoslovačke i u doba drugih pregovora bila pod okupacijom oružanih snaga pet zemalja Varšavskog sporazuma koje se upliću u unutrašnje stvari te zemlje, a da je do te okupacije došlo grubim kršenjem načela iz člana 2. Povelje. Nacrti obadviju tih odredaba u stvari predstavljaju kodifikaciju već postojećeg međunarodnog prava, a za njih je glasao i sovjetski član Komisije Grigory Tunkin koji je i pravni savjetnik sovjetskog Ministarstva inostranih poslova.

Na kraju ovog izlaganja, ako bi postavili pitanje da li je ovoliki broj primjera kršenja pravila međunarodnog prava o zabrani prijetnje silom i upotrebe sile doveo do toga da ono više ne obavezuje države, odgovor bi odlučno bio — ne! Sve zemlje u svijetu, bez obzira na broj njihovih divizija i stokove nuklearnog oružja jednako su vezane pravnim pravilom kogentne prirode da su rat, kao i svaka druga prijetnja silom i upotreba sile, po međunarodnom pravu zabranjeni. Ipak, mora se priznati činjenica da je sistem kolektivne sigurnosti i mehanizam koji je trebalo da takvu politiku onemoguću, danas postao gotovo neefikasan, naročito kad su u pitanju velike sile.

Izloženi primjeri pokazali su nam da što je veća nesrazmjera u snazi i ratnom potencijalu između agresora i njegove žrtve, to su motivi agresije bezočniji, više političke prirode, i da se tako izrazimo — ciničniji. Države počionici agresije, kad se u takvim slučajevima pozivaju na svoje navodno pravo na intervenciju, čak se mnogo i ne trude da taj korak, makar i prividno, opravdaju pozitivnim međunarodnim pravom. Slučaj Čehoslovačke je tu posebno karakterističan.

Sovjetski teoretičari kasnije su počeli razvijati tzv. teoriju o socijalističkom Commonwealthu i o kolektivnoj obrani suvereniteta socijalističkih zemalja, po kojoj niko sa strane nema pravo da se miješa u unutrašnje stvari i međusobne odnose tih zemalja.⁷ Karakteristično je da koliko je god ta »teorija« suprotna ciljevima i načelima Povelje i koliko god ona praktično negira sistem kolektivne sigurnosti Ujedinjenih nacija, nju nastoje protegnuti na sve socijalističke zemlje, uključujući i one koje nikada nisu pristupile Varšavskom paktu, ili su ga kasnije napustile. Ta teorija suprotna je dakle i općem pravnom načelu *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, iako smo već vidjeli da ni tekst Varšavskog pakta ne daje nikakve osnove za intervenciju u unutrašnje stvari bilo koje njegove članice.

Ova »teorija« u stvari je otvorena prijetnja suverenosti svih socijalističkih zemalja i ona negira njihovo pravo na nezavisnu vanjsku politiku. I dok su ranija američka i sovjetska »pravna objašnjenja« imala za cilj jedino da nađu neko opravdanje u međunarodnom pravu za već izvršenu agresiju, ova najnovija teorija nastoji da stvori podlogu za agresivnu politiku u budućnosti. Uprkos tome ona nije u stanju da vrati točak historije unatrag i da derogira načelo suverene jednakosti svih zemalja, načelo mirnog rješavanja sporova, te zabranu prijetnje silom i upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Ona isto tako nije derogirala ni načelo da je svaka agresija, protiv bilo koje zemlje, međunarodni zločin i da ona povlači primjenu Nürnberških principa.

⁷ Up., A. Sovjetov: »L'étape actuelle de la lutte entre le socialisme et l'impérialisme«, La vie internationale, Moscou, br. 11/68, str. 3—10; O. Irinin i F. Nikolaev: »Socijalističeskij internacionalizam v dejstvii«, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, br. 12/68, str. 3—9; itd.

Svi primjeri povrede pravnih pravila o zabrani prijetnje silom i upotrebe sile, koje smo izložili u prethodnoj glavi, iako su najizrazitiji i najflagrantniji, ni u kome slučaju nisu jedini. Vladi Sjedinjenih Država nije bilo prvi put u Gvatemali 1954 da je smijenila neki nepoželjan režim u Latinskoj Americi. Ona je to činila veoma često i prije 1954. i kasnije, pa i u zemljama koje su mnogo veće i jače od Gvatemale. Razlika leži jedino u tome što tamo nije bila potrebna intervencija iz inostranstva, nego se sve moglo svršiti državnim udarom u samoj zemlji.

Isto tako, historija nam sve više pokazuje da je Staljin od svršetka drugog svjetskog rata do svoje smrti bio veoma skrupulozan u tome da očuva formu u pogledu poštivanja preuzetih obaveza. On nije počinio nijedan od tako flagrantnih primjera agresije, kao njegovi nasljednici u slučajevima Mađarske i Čehoslovačke. Čak i u Korejskom ratu sovjetske trupe nisu bile angažirane. One isto tako nisu bile direktno angažirane ni u uspostavljanju i provođenju sovjetske hegemonije u zemljama Istočne Evrope. No činjenica je da je ta hegemonija bila mnogo veća i nesnosnija od utjecaja koji je Sovjetski Savez vršio nakon intervencije u Mađarskoj i koji on danas vrši u svakoj od tih zemalja.

Dakle historija hegemonističkih odnosa, kad bi se posmatrala samo kroz primjere otvorene agresije i najflagrantnije primjere kršenja načela iz člana 2. Povelje, bila bi veoma fragmentarna i nepotpuna.

Istinski motiv za ove i sve manje uočljive primjere intervencije jeste politika interesnih sfera, koja je nužan pratilac politike ravnoteže sile u svijetu. Svaki put kada su se Sjedinjene Države pozvale na pravo na intervenciju u nekoj zemlji Latinske Amerike, da bi uklonile režim koji su nazvale komunističkim, one su se pozvale na Monroeovu doktrinu. Jednako, kad god je Sovjetski Savez vršio slične korake u Istočnoj Evropi on se uvijek pozivao na »internacionalističku obavezu socijalističkih zemalja da spriječe kontrarevoluciju« i na »proleterski internacionalizam«. Kada je u pitanju neki od tih »ideoloških« motiva, u stvari kad se radi o očuvanju i proširenju vlastite sfere utjecaja, ove supersile idu čak do kršenja i onih međunarodnih obaveza koje su ranije veoma svečano i potpuno slobodno preuzele, na primjer Konvenciju o definiciji agresije.

Veoma često, ovi motivi koji se navode kao opravdanje za intervenciju, potpuno su neistiniti. Deplasirano je bilo tvrditi za svrgnutog predsjednika Dominikanske Republike Juana Boscha da je komunist, kao što je deplasirano tvrditi za Aleksandra Dubčeka da je kontrarevolucionar. No historija je najbolji sudac za sve te tvrdnje. Nekada su se i križarski ratovi vodili — »da bi se Sveta zemlja oslobodila od nevjernika«. U to doba svako je bio natjeran u Zapadnom svijetu da vjeruje u taj motiv

i u njega niko nije smio posumnjati. Danas se više ne zna tko je »vjer-
nik«, a tko »nevjernik«.

No i svi drugi, dublji motivi koji služe za opravdanje prava na inter-
venciju, npr. Monroeova doktrina i najnovija teorija »o socijalističkom
Commonwealthu«, sa stanovišta međunarodnog prava nisu uopće rele-
vantni. Oni se uvijek svode na motive čisto nacionalne politike — obrane
sfera utjecaja i hegemonije, i sa tim kvazi-idealima imaju malo suštin-
ske veze.

Da se ponovo vratimo na pravni aspekt problema, kad je u pitanju
navodno pravo na intervenciju. U tome pogledu nije bez značaja navod
iz presude Međunarodnog suda u Haagu iz 1949. godine u sporu o
Krfskom tjesnacu. U pitanju je bio mnogo manje važan slučaj inter-
vencije. Britanska flota preuzela je čišćenje mina u albanskim teritori-
jalnim vodama nasilnim putem, nakon što su tamo potonula dva bri-
tanska razarača, da bi sačuvala dokaze o krivnji Albanske vlade. U vezi
s time Sud je naveo sljedeće:

»Navodno pravo na intervenciju Sud može uzeti jedino kao
manifestaciju politike sile, koja je u prošlosti dovela do naj-
većih zloupotreba i koje neće naći svoje mjesto u međuna-
rodnom pravu, ma koliko su veliki današnji nedostaci u
međunarodnoj organizaciji... Po prirodi stvari intervencija
je rezervirana samo za najjače države i može lako dovesti
do izopačenja međunarodne pravde.« (**I. C. J. Reports 1949,**
str. 35).

Dakle, svako navodno pravo na intervenciju na koje se neka država
poziva u svoju korist, ma kakvi bili politički i ideološki motivi da bi
se opravdalo, na kraju se svodi na politiku sile i na pravo jačeg prema
slabijem. Danas nije moguće ni zamisliti da bi Kuba mogla izvršiti
oružanu intervenciju u Sjedinjenim Državama da bi svrgnula novoiza-
branog predsjednika, ako bi on Fidelu Castru bio nepoćudan. Jednako
ni Čehoslovačka ne bi mogla intervenirati u Sovjetskom Savezu ako
bi po ocjeni njenog rukovodstva u toj zemlji došlo do kontrarevolucije.
Činjenica da je obratno moguće, tj. da Amerika intervenira u Kubi, a
Sovjetski Savez u Čehoslovačkoj, ne dokazuje još da je to moralno
opravdano, a ni pravno dopušteno.

PREGLED

časopis za društvena pitanja
godina LIX
sarajevo april — maj 1969
broj 4—5

glavni i odgovorni urednik
besim ibrahimpašić

članovi redakcije

franc cengle pavao domančić nikola kovač
fahrudin šebić milan škoro marko šunjić

sekretar redakcije
aleksa buha

tehnički sekretar
eleonora pavišić

likovna oprema
željko marjanović

lektor **rajka božović** korektor **milica ristić**

izdavač **univerzitet u sarajevu**

PREGLED

ČASOPIS ZA DRUŠTVENA PITANJA

Mehmed Zaimović: POČETAK LJETA I 1968.